

İDARE MERKEZİ
ANKARA, İstanbul Caddesi
Maarif Eminliği yanında

İSTANBUL BÜROSU
İstanbul, Ankara Caddesi
No — 87

HAYAT

Fiatı her yerde 15 kuruş
seneliği, posta ile 7,5 Türk Lirası
(Ecnebi Memleketlere 7,5 Dollar)

Abona ve ilan için İstanbul
bürosuna muracaat edilir
Yazı işlerinin mercii Ankara
merkezidir

Hayata, daima hayata.. Dünyaya daha çok hayat katalım!

— NIETZSCHE —

Cilt: V

Ankara, 11 Nisan, 1929

Sayı: 124

Musahabe

Kongreler Ayı

İlkbahar mevsiminin en güzel ayı nisan, hayırperver cemiyetlerimizin en mühimlerinin de minhasebe ayıdır. Bu ay içindedir ki Hilâliahmer, Himayeietfal, Türkocakları gibi memleketiçinde kol budak salmış, ve hayırlı işlerde önyak olmuş cemiyetler kongralarını yapıyorlar işlerini görüşüyorlar, ve ilerdeki faaliyetleri için de kararlarını alıyorlar.

Bu neviden cemiyetlerin, tarihi bizde yenidir. Darüşşafaka'yı kuran Cemiyeti Tedrisiyei İslâmiye bile, cemiyet mefhumuna düşman olan mutlakiyet devirlerinde faaliyetini tatile mecbur olmuştur.

Bu gün azçok inkişafa mazhar gördüğümüz cemiyetler, faaliyetlerini tanzim ve tevsi için hür ve içtimaî tesanüdün kıymetini takdir eden bir havanın müsaadesini beklemeğe mecbur olmuşlardır. Rejim bu cemiyetlere müsaittir, kanunları bu nevi cemiyetleri himaye eder. Umumî irfan ve kültür seviyesi, bu cemiyetlerin lüzum ve faydasını takdir ederek onları besler ve tutar.

19 Nisan 1877 de teessüs ettiğine göre yarım asırlık bir tarihe malik olan Hilâliahmer cemiyetinin bu tarihi hakikaten şayanı tetkiktir. İnsaniyet ve hayırseven adamların ne derin bir imanla ne kadar engellerle çarpışarak muvaffak olduklarını

görmek bir irade ve kuvvet dersi olmakla beraber, bu adamların gayretlerini takdir ederek yardımlarını bezleden hayırseven o zatların ianelerile yapılmış işler de insana haz ve sürur verir.

Bu gün 1,000,000 liraya yakın bir bütçe ile hastalarımızın, gıdasız çocuklarımızın, kıtlığa ve felâkete uğramış vatandaşlarımızın yardımına koştüğünü gördüğümüz Hilâliahmer müessesesi işte böyle gönülleri içtimaî tesanüdün ve hayırseverliğin yüksek aşkından feyzalmış yüksek kalplerin yüksek eseridir.

Çocuk asrı! İstikbalin sulh ve muhadenetle yükselişini özleyen ve sezen büyük kalpli insanların yirminci asra vermiş oldukları unvan!

Hiç şüphe yoktur ki asrın çocuk hakkında telâkkilerinde büyük bir tahavvül ve tekâmül vardır. Çocuğun hakları mevzuu bahstir; çocuğun kendine has ruhî bir vaziyeti haiz olduğu, onun da gençlerden, ve büyüklerden büsbütün farklı bir mantığa - ve demek mümkünse -ayrı bir zihniyete malik olduğu iddia ediliyor. Tabîî bu telâkki tarzı çocuklara karşı vazifelerimizi eskilerinden çok farklı bir surette tayin ediyor. Bizde bir taraftan mektepler diğer taraftan da Himayeietfal cemiyetleri bu asrî telâkkileri yaymaya çalışıyor.

Himayeietfalin neşriyatı çocuk-

lara nekadardaydaly ise çocuk ruhu ve sevgisi cihetinden aileler arasında uyandıracağı alâka da okadar ehemmiyetlidir.

Bu cemiyetin 300,000 liraya vardığını öğrendiğimiz bütçesi hakikatta çok az bir şeydir. Fakat bununla da Himayeietfal çocuk sevgisini ve çocuk alâkasını nekadaryayabilirse okadar çok memlekete hizmet yapmış olur. Bu cemiyetin muhterem bir doktori-le konuşmuştum. Bana çocuklarını baktırmak için müracaat eden birçok ailelerin çocuk sıhhatı ve kıymeti hakkında nekadardaz bilgiye malik olduklarını anlatmıştı. Bu hatıralar arasında cehaletten, göreneklerden doğan çok acıklı olanları da vardı.

Türk milliyetçiliğinin teessüs ve intişarında ehemmiyetli bir amil olmuş olan Türkocakları ideallerinin çoğu tahakkuk etmiş olmak itibarile kendisine yeni hedefler çizecek vaziyettedir. Halkı daha yakından kucuklayarak onu milliyet mebdelerinden ilham alan birçok muasır kuvvetlerle techiz etmek ocaklara düşüyor.

İşte bu ay içinde kongrelerini aktedecek bu üç ehemmiyetli cemiyet geçen bir yıllık faaliyetleri hulâsa ederken istikbalede bakacaklar. Dileğimiz şudur ki bu cemiyetlerle vatandaşlarımız daha çok alâkadard olsunlar ve onlara istikbal için daha geniş iş ve hayır sahaları açsınlar. H. M.

Alman Darülfünunlarının Millî Vazifesi

Fransız müverrihi Ernest Laviss'in Prusya tarihine dair gayet kıymetli eserleri vardır. En mühimleri: *Büyük Frederik'in gençliği*, *Culusundan evvel Büyük Frederik*, ve bir de, *Prusya tarihine dair tetkikler* dir. Ernest Lavis bu son eserinde Alman Darülfünunlarının millî vazifesine dair mühim bir fasıl ayırmıştır. Bir milletin tarihinde Darülfünunların ne kadar mühim bir vazife ifa eylediğini gayet vakıfane bir surette tasvir eden bu faslı aynen terceme ediyoruz.

— 1 —

1807 Senesinin Ağustos ayında, Prusya Kralı üçüncü Frederik Vilhelm Napoleonun Yena zaferinin ferdasında lâğvetmiş olduğu Halle Darülfünunu profesörü doktor Şmalç'ı Memel'de hususî surette huzuruna kabul etti; kendi, Berline avdetine müsaade bekliyerek burada oturuyordu. Payitahtından koğulan hükümdar, kürsüsünden koğulan profesörü hüsnü suretle kabul etti. Mamafî, doktor Şmalç'ın kendisinden istediği şeylerin kâffesine razı olmadı. Şmalç, ondan Halle Darülfünununun Berli'ne naklini istemişti; fakat Halle, Magdeburg dükallığıyla beraber Vestfalya krallığına terkedilmişti, buranın hükümdarı Jerom Bonapart idi. Napoleonun gazabına uğramadan Darülfünun denilen bu manevî mevcudiyeti bile muhafaza etmek mümkün değildi.

Heinrich Heine'nin dediği gibi, o zamanlar, Prusyanın yer yüzünden kalkması için. Napoleonun dudaklariyle bir ısıklık çalması kâfidi. Mamafî, Frederik Vilhelm ziyaretçisini gene memnun yolladı; çünkü Berlin'de yeni bir Darülfünun tesis edeceğini vadetti. Kendisine şöyle dedi: «Devletin kaybettiği maddî kuvvetleri fikrî kuvvetlerle tamamlaması icap eder.» Bu, güzel bir söz, ve Prusya kralının sözü de fikrine uygun olduğuna şüphe ettirecek hiç bir sebep yoktur. Hohenzol-

lern'ler uzun müddet ufak senyör olarak kalmışlardır, ve her ne mahiyette olursa olsun her hangi bir kuvveti de ufak görmeyecek derecede zekâ göstermişlerdir. Hepside maddî kuvveti yüksek tutmuşlar, fakat hemen kâffesi de fikrî kuvvete hürmet göstermişlerdir. Bundan başka, Yena'dan sonra Prusya'yı yükseltmek için en müessir çarelerden biri de, millî bir Darülfünun tesis etmek olması fikri bu memlekette pek tabiidir, bu sebepten Kral, doktor Şmalç ile konuştuğu zaman, tebalarından bir çoğunun fikrini ifadeden başka bir şey yapmamıştır.

Filhakika, XIV üncü asırda Prag'ta ilk Darülfünun, o parlak «Paris mektebi» usulünde tesis edildiği gündenberi, Alman Darülfünunları millî hayata daima faalâne bir surette karışmışlardır. Yabancı memleketten nakledilen hiç bir müessese yeni bir toprakta bu kadar çabuk bir surette kuvvetli kökler salıvermemiştir. Daha XV inci asırdan itibaren, Alman Darülfünunları birer rol oynamaya başladılar; fikirleri tehyic eden yeni düşünceler, itisafa karşı hep buraya sığındı; zamanı gelince, kendilerini müdafaa etmek için bir çok zekâlar ve kollar buraya toplandı. XVI inci asırda, buraları muharebe meydanları oldu: Luter'in isyan çığılığı Vittemberg'ten koptu; burada, aynı zamanda, yeni kili-

senin papasları ve ilk hocaları yetişti; bunlar ilme an'anededen sıyrılmış fikir hürriyeti vererek ona yeni ufuklar açtılar. Bununla beraber, önceleri ansızın hücumu uğrayan katoliklik şiddetle ve kendine tevcih edilen silâhlarla nefsini müdafaa etti; her iki tarafta da yeni mektepler tesis, ve eskiler ıslâh edildi: Luter, Darülfünunları lâyıkiyle ıslâh etmek kadar nede bir papaya, ne bir imparatora lâayık, veya daha doğru bir terceme ile «bunun kadar ruhanî ve cismanî» bir iş olmadığını söyledi. Binaanaleyh, topraklar için olduğu gibi, vicdanlar için de çarpışılıyordu: silâhlar muharebe meydanında birbirine karşı nasıl çarpışıyorsa, fikirler de saray salonlarında öyle çarpışıyordu; istihkâmâ karşı istihkâm yapılır gibi, mektebe karşı mektep bina ediliyordu. İhtimal ki, hiç bir zaman fikrî kuvvete karşı bu derece lâtif bir hürmet gösterilmemişti.

Vakıa, mücadeleden sonra yorgunluk ve bitkinlik baş gösterdi. Otuz sene harbi Almanya'nın yalnız maddî kuvvetlerini haleldar etmedi: kargaşalıktan sonra yaşayan ufak Devletlerde fikri faaliyet namına ne kalmışsa, bu enkazı bina etmeye tahsis edildi. İşte o zaman, dar bir muhit içinde kapalı, hotpesendane hayat başladı, ve Darülfünunlar, müşterek mu-

kadderata itibar ederek, Almanya'nın kendi gibi onlar da inhitata uğradılar. Tubinge'de, Vittemberg, te, Leipsig'te, ilâhiyat gürültülü bir münakaşaya tahavvül etti. Piyetistlerle [1] ortodokslar, birbirlerine budalaca ve müzevircesine küfürler savurdular. Protestan rasioynalizmi ortaya çıktığı zaman da, hem alman ve hem de daimi olan kinlerini, o müthiş kinlerini ona karşı birleştirdiler. İmanda hürriyetle beraber, bir takım formüllerin ve ukalâca tebahhurlerin ağırlığı altında ezilen ilimde hürriyette ortadan kalktı. Binaenaleyh, Almanya'da fikrî hayatın uyanmasını XVIII inci asrın sonuna kadar beklemek icap eder. Filhakika, bu uyanış ta parlak oldu: Göttinge, tarihî keşiflerinin feyizli devrini küşat etti; Leipsig bütün şerefini klasik ezminei kadımei anlamakta ve sevmekte gösterdi; Yena'da, Spinoza'nın telmizi ve Hegel'in selefi olan Şelling, çok zamanlardanberi fikirleri kandırmıyan ve fakat tabii ilimleri şayanı hayret terakkilere mazhar eden tabiatın sairane felsefesini talim etti; Königsberg'te, Emmanuel Kant, uzun seneler her gün çalışmak üzere Critique de la raison pure'ünü yazdıktan sonra Almanya bu kitabı ancak sekiz senede anladı, ve ona o derece bir şiddetle muhabbet ve nefret gösterdi ki, Luter'den beri fikirlerde böyle bir heyecan görülmuş değildi. Bu üstatlarlar, şöhretleri az, fakat gene büyük diger üstatlar, âlimler, edipler, filozoflar, kalabalık ve mutî bir gençliğe kürsüleri üzerinden hitap ederek, umumun nazarı dikkatini üzerlerine celp ettiler, ve mukaddes Roma-Cermen imparatorluğu, uzun zamanlardan-

beri ne mukaddesliği, ne imparatorluğu, ne romalığı, nede cermenliği kalmış olan, ve bu dünyanın işlerine her ne zaman karışmak istese daima «ya bir sene, ya bir ordu, ya bir fikirce gerilik gösteren» bu çürük vücuttun ölüp biteceği sırada alman milletine benlik hissini iade eylediler.

Binaenaleyh, eski İmparatorluğu yıkan ve hattâ genç Prusya Devletini bile en büyük bir tehlikeye sokan felâketler zuhur ettiği zaman, Darülfünunlar tam bir faaliyet içinde idiler: onun için, memleketi ihya işinde bir hükümdarın onlara bir hisse vermesi pek tabii idi. Bütün Almanya Prinsleri içinde, tam yerinde ve tam zamanında bir Darülfünun ihdas etmekten elde edilecek faideyi en ziyade takdir edenler hiç şüphesiz Honhenzollern'lerdir. Bunlar Prusya tarihinin her kat'i anlanlarında bir Darülfünun tesis ettiler. Albert dö Hohenzollern Duk olmak için arkasından toyton tarikatının gran metre libasını sıyıyıp atarak Luter mezhebini kabul ettiği zaman, Königsberg Darülfünunu açtı, ve sayesinde taç kazandığı mezhebi Baltığın şark sahillerine yaymak vazifesini ona tevdi etti. Büyük Elektör Frederik Vilhelm Prusya'nın Ren üzerinde işgal eylediği ilk malikâneleri ele geçirince, daha doğrusu yeni eyalete bir necabet vermek, ve Mukaddes İmparatorluğun bir Elektör Prensine mensubiyet şerefini takdir ettirmek, ve cephesinde: Friderici Guilelmi Academia yazılı olan bir binada yetişecek nesilleri kendisine bağlamak için Duisburg Darülfünunu ihdas etti. Bu prins daha ilerisine de gitmek istedi; hattâ onun, her türlü ilmî doktrinle

açık fikirlere, her türlü dinî itikatların kurbanlarına, hristiyanlara olduğu gibi yahudilere ve müslümanlara, dinlilere olduğu gibi dinsizlere de hür bir ilticagâh olmak üzere Berlin'de «bir kavimler, ilimler ve san'atlar Darülfünunu» tesis etmek tasavvurunda bulunması, hayatının ufak garabetlerinden sayılamaz. İstiyordu ki, bu Darülfünun «fikirlerin bağı, Müzlerin makarrı, marifetin, dünyaya hakim olan bu hükümdarın kalesi» olsun. Hatta «Silâh şakırtısı Müzlerin sesini bastırmasın» diye, bitaraflik menafii beynelmilel muahedelerle de temin edilecekti. Burada tedrisat hiç bir kontrola tabi olmayacaktı; idaresi, profesörler tarafından intihap olunan konsüllerin elinde olacaktı. Darülfünunun âli ve adî divanı olacak, duğrudan doğruya, ve sırf Elektöre tabi bulunacaktı. Kütüphanesi, her dilden harflere malik matbaası, laboratuvarları, hastahaneleri ve kilisesi olacaktı. Garip hayâl! fakat bu' hayâlden de ibaret kalmadı; çünkü Elektör bu büyük mektebin tesisi hakkındaki Fermanı da neşretti! Bu da, birçok Atlantides hülyasına kapılanların yaşadığı XII inci asır modasına onun bu tarzda iştiraki olmuş oldu. Bizim dördüncü Henri'ye - ki Frederik Vilhelm ona birçok noktalarından benzer - dinî bir sulh hülyası isnat ederler. Bazıları da, Fenelon gibi, öyle bir Devlet tasavvur ettiler ki, burada sırf adalet hüküm sürsün. Pedgojinin klasik toprağı olan Almanya'da, -çünkü her Almanda bir pedagog yaşar. Atlantides de muhabbet, sulhün veya sırf adaletin hüküm sürmesi gibi kuvveden file gelmesi muhâl, ideâl bir darülfünun yarattı.

AHMET REFIK

[1] İncil'in ahkâmını harfiyyen tatbik etmek isteyenler.